

[Dutamel du Monceau, Hennetours]

UNDERRETNING

om,

hvorledes

T R Å E R,
perennerende
U R T E R,
FRÖE,
og adskillige andre
NATURALIER,
best kand forsendes til Søes.

Oversat av det Franske
efter Editionen av Aar 1753.

KIÖBENHAVN,
Trykt hos Brödrene C. & A. Philibert,
1760.

98d 006447

OVERSÆTTERENS FORTALE.

Forfatteren av dette lille Skrift
er den berömmelige Herr DU
HAMEL DU MONCEAU, Medlem
av det Kongelige Videnskabers
Academie til Paris, samt av flere
andre deslige Academier og Socie-
teter og General-Inspecteur over
Söe-Væsenet. Den der kiende Ham-

FORTALE.

av hans større Skrifter om Ager-dyrkningen, om Træer, der taale det Franske Clima, og om Træernes Natur, kand være Vidne til, hvor stor en Kiender av Natür-Historien Han er, hvor priseligen Han er bemøyet med at anvende denne Videnskab til det almindelige Beste, og at en Mand, der har samlet en saa stor Mængde af de rareste Træer og Buske fra alle Verdens Dele, og dermed prydet sin Herrgaard, best var i Stand til, som av egen Erfarenhed, at lære, hvorledes Naturens Produkter skulle samles.

Nærværende Overfættelse av dette Skrift er blevnen foranstaltet paa

FORTALE.

paa Kongelig Bekostning, fornemmelig til den Botaniske Haves Beste, at den derved værende Professors Correspondentere i de Kongelige Riger og Lande i Europa og Colonierne for nærværende og tilkommende Tid kunde forsynes dermed, og underrettes derav, ligesom og av Skriftet selv er at see, at Forfatterens Tanker have mest været henvendte til Plante-Riget; dog haabe vi, at endog saa en anden ypperlig Kongelig Anstalt, den til Natur-Historiens og Oeconomiens Dyrkelse, skal höste Gavn og Nutte av det der meldes om de andre to Naturens Riger.

F O R T A L E.

Vi ere under vor lyksalige Re-giering vante til at see saa mange store og kostbare Monumenter av vor elskværdigste K O N G E S Naade for alle Videnskaber, at dette lille Skrifts Publication i denne Hensigt er for ringe til at nævnes, dog En, der seer ligesaa meget paa den Tænke-Maade en Gierning flyder av, som paa Giernen selv, og En der av Naturrens Betragtning har vant sig til at skjönne paa eet av Naturens ringeste Fostere lige saa meget som paa eet av dens anseligste, en saadan Læser av dette Skrift og av denne Fortale, vil viiselig med Fornøyelse antage end ogsaa dette Beviis på Kongens Naade og en

vær-

F O R T A L E.

værdig Ministers Omhyggelighed for en til Hans Forsorg anbefaled Anstalt, og spaae en lykkelig Frøm-gang og endelig Floer av den Kongelig Botaniske Anstalt under Directionen av Hans Höygrevelige Excellence Herr Ober-Hov-Mar-skalk M O L T K E.

Det er da uden Tyil et vel-grundet Haab, som Herr Professo-ren giør sig om, at alle Elskere og Befordtere av Botaniken i begge Riger og de Danske Colonier, baa-de de , som han har den Ære at kiende, og andre, det maatte behage at unde ham deres Bekiendtskab, ville være ham behipelige til at forsyne den Ham anbetroede

FORTALE.

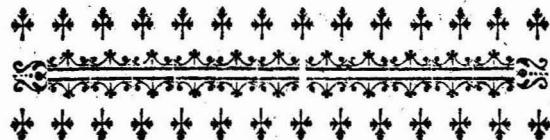
Kongelige Botaniske Have med
hvad enhvers Opholds-Sted frem-
bringer av mærkværdige Vegeta-
blier, og betiene sig av nærvæ-
rende Anviisning til at iværksætte
Deres gode Villie med ønskelig
Fremgang.

FOR

) o (

I

FORBEREDELSÉ.

Dette Skrift er først kommet ud for sig
selv allene, siden blev det indrykket i
le Journal économique, og ere begge disse
Editioner hinanden gandske lige, men de
der have seet begge, vil i denne finde
mange Tillæg, som man maa takke de
Anmærkninger for, hvilke adskillige gode
Botanister og Have-Dyrkere, samt eendeel
Correspondentere have meddelet, som den
første Edition var sendt til.

Man haaber, at efterhaanden, som
det bliver flere bekiendt, skal der og blive
a 5 flerc,

flere, som vil legge sit til for at giøre det fuldkomnere, og ombedes de at de i *le Journal économique* vil meddele os deres Tanker.

Under Trykken have vi havt Bekræftelse paa det der er anfört No. 228. om at conservere Frøet eller Kiernerne i deres tørrede Pulpa eller Kiödhuus. I Martii-Maaned 1753. har man seet Figen-Træer meer end 8 Tommer höye, hvilke uden Hielp av varme Driv-Huse vare i Paris om Foraaret 1752. opkomne af Frøe af de Provence-Figen, som spises i Fasten, og, som bekjendt er, törres i Solen.

End mere have vi fornummet, at man samme steds har opelsket Viinstokke av Steenene av de Rosiner, som komme fra Provence, Spanien og andre Steder.

Disse Erfaringer og den der udför lignen beskrives No. 237. og 238. give og saa

saa Fôrmodning til, at Sukker, som har megen Overeensstemmelse med det indvortes Væsen af tørre Figen og Rosiner, skulle med Nutte kunde bruges til at conservere Frøe, som skal forsendes.

Der kom os ogsaa i Sinde, men først efter at Trykningen av denne nye Edition allerede var fuldført, at der burde i Skriftet selv være indrykket en Anvisning til at giøre et Herbarium. De, der ikke ere Urte-Kiendere, maa ikke lade sig afskrække af dette Ord. Sagen er denne:

Naar man finder een eller anden Plante, som man ikke kiender, eller som man i visse Maader holder for ny, eller hvorom man vil vide de Botanisters Menning, som man staer i Brev-Vexling med, eller og man har i Sinde at giøre dem dennem kiendelige, eller at giøre Samlinger derav, og dermed at pryde Naturalie-Kabinetter, kand man ikke giøre bedre end tørre dem mellem Papirs-Blåder.

En-

Enhver Samling av saaledes tørrede Planter kaldes et Herbarium, og lader sig let giøre, naar følgende iagttages.

Hvad der bør findes i et Herbario.

Er en Plante meget liden, skal man tørre den hecl og holden med Roed, Stængel, Greene, Blade, Blomster og Frugt.

Findes der ikke paa een og samme Tid Blomster og Frugt paa Planten, skal man tørre for sig selv en Green med Blomster, og en anden med Frugt paa.

Er Planten større, kand man lade Stængelen og Rødderne være borte, og kun tage av Grenene nogle med Blomster og andre med Frugt.

Er Planten meget stor, som de fleste Træer ere, er det nok at tage Enden av Greene-

Greenene, men man maa immer see vel til, at Blomsteren derpaa er udsprungene, og at dens adskillige Dele saavel som Frugtens ere kiendelige.

Det vil stedse være best, at de Greene, som have Blomster eller Frugt, ogsaa tillige have deres Blade paa sig; men naar det ikke kand skee, maa man i samme Papir indlegge en Green med vel udvoxne og hele Blade paa; thi det er Botanister angelegen at faae vide, hvorledes Bladene staae paa Greenene.

Eendeel Frugter kand törres for sig selv og sendes i Æsker.

Der er Træer samt temmeligen smaa Planter, der bære Blade og Blomstere saa tykke og saftige, samt Frugter saa store, bløde og saftfulde at man ey kand legge dem i Papir; dem maa man da conservere og fremsende, ligesom Insekter i Flasker eller

eller Krukker med Ruum eller Brænde-vin i.

Men naar man saaledes adskiller en og samme Plantes Deele, maa man vel erindre sig, at sætte Nummere derpaa, som svare til hverandre, og give tilkiende, at den Frugt der er i Brændevinen, eller er tørret for sig selv, høret til den eller den Plante, som findes i Herbario.

Maaden at tørre Urter paa.

Man skal udbrede Greenene i en gammel Bog eller mellem Ark av graat Papir, og see til at Bladene hverken ligge paa hverandre ey heller i Folder.

Dagen efter seer man efter, hvad Tilstand Planten er i, gemeenlig er den da visnet, eendeel Blade og Blomstere ere foldede eller rullede mange sammen, man bre-

breder dem da paa ny ud igien, og løser de Blade, som klæbe ved Papiret, tager Grenen op og legger den mellem andre Blade, thi hvis man loed den blive i samme Papir, maatte Bladene mugne av den Fugtighed, som Papiret havde drukket i sig.

Nogle Dage derefter seer man atter til Planterne, for at legge dem i et andet tört Papir, og kand da det, som man første gang toeg dem av, endda tiene, naar man først har ladet det tørre ved Ild eller Solen.

Naar Planterne kum ere lidt saftfulde, er det nok een eller to gange at foran-dre Papiret, men der er de som det maa skee tre til fire gange med.

Saa ofte man ombytter Papiret, maa man nøye udbrede Bladene, og legge Blomsterne ud fra hverandre, og det saa-
des,

des, at alle deres Deele kand sees uden alt for stor Uorden og Sammenblandelse.

Naar Planterne have mist deres meste Fugtighed, legger man dem med Papiret i en Presse, eller legger Vægt oven paa.

Omendskiønt Planterne kand synes noksom tørrede, naar de komme ud av Pressen, gjor man dog vel i at legge dem i Solens Varme eller i en Ovn, som er kun lidt hedet, førend man legger dem ind i de Kasser, som de skal sendes bort i.

Kasserne maa være passede efter Papirets baade Længde og Bredde, samt Bögernes Tykkelse, uden saa er, at de bleve vel fast indpakke i Lærred eller mellem Pap-Papir, thi dersom de kand slingre inden i Kassen, blive Planterne til Stov eller i det mindste meget vanskabte, før de komme frem.

Tilsidst skal man overtrække Kassen eller

eller Pakken med Vox-Dug eller en Presfæmning for at være vis paa, at Planterne kand ankomme i den Stand, at Botanister kand kiende dem.

Man gjor vel vel i at beholde hos sig en Gienpart av saadant Herbario med lige Nummere, paa det man kand erindre sig de Planter, sorti Botanisterne derefter maatte begiere sig tilsendte; Uden denne Precaution vil man ofte have ondt for at finde dem igjen.

REGISTER

over Indholdet.

INDLEEDNING.

Hvad Anstalter man i Alminde-
lighed og forud maa giøre.

Sid. 1

I. CAPITEL

Om at overfende Træer og peren-
nerende Urter. 10

1. Av-

1. *Avdeling.* Om Vallet av Træer
og Urter, samt Tiden og
Maaden at tage dem op paa.

Sid. 10

2. *Avdeling.* Om at forsende ge-
mene Træer, og dem, som
man har Leylighed til at
transportere om Vinteren,
endogsaa rare Træer, naar
man har saa mange derav at
man kand fende av hvert
Slag paa adskillige Maader,
og uden at være plantede i
Kaffer. 15

3. *Avdeling.* Om rare Træer og
dem som man kun kand
fende bort om Sommeren,
og kun har faa av. 18

b 2

4. Av-

4. *Avdeling.* Hvorledes Træerne skal behandles, førend de komme om Bord. Sid. 23

5. *Avdeling.* Hyorledes et større Antal Træer eller Planter kand paa eengang afsendes. 26

6. *Avdeling.* Hvorledes Træerne og de perennerende Urter skal behandles paa Søen. 30

7. *Avdeling.* Hvorledes Træerne skal behandles, efter at de ere ankomne. 31

8. *Avdeling.* Hvorledes de Træer skal behandles, som ere blevne svage av Reysen, 34

9. Av-

9. *Avdeling.* Om Avlæggere og Poder, og om Löegagtige og knollede Planter, eller Zviebler og andre Rödder. Sid. 41

10. *Avdeling.* Eendeel Anmærkninger allene for de yarne Lande. — 45

II. CAPITEL.

Om Fröe. 51

1. *Avdeling.* Almindelige Erindringer, ångaende Fröe åt samle. 52

2. *Avdeling.* Beskrivelse over adskillig Slags Fröe, og Maab 3 den

- den at samle og bevare det
paa. Sid. 53
3. *Avdeling.* Om Fröe at for-
sende. 59
4. *Avdeling.* Hvorledes man skal
behandle Fröet efter Ankom-
sten. 61
5. *Avdeling.* Om Fröe, som fö-
res fra varme Lande til kol-
de, saasom fra St. Domingo
til Frankrike. 92
6. *Avdeling.* Om Fröe, som fö-
res fra Zona torrida til Zona
temperatam. 72

III. CAPITEL.

- Om Dyrrene. Sid. 74

1. *Avdeling.* Om de store fir-
föddede Dyr, Fiske, Fugle
og krybende Dyr. 75

2. *Avdeling.* Om at conservere
Dyr av middelmaadig Stör-
relse. 79

3. *Avdeling.* Om Infekter. 80

4. *Avdeling.* Om Skoppe- Dyr,
Snækker og Musler, Madre-
porer og Koraller. 82

IV. CAPI TEL.

Om Flint, Stener, Mineralier,
Balsom, Harpix, Gummi,
Bergfett, og de ved Konsten
førfærdigede Ting. Sid. 88

Beslutning.

Hvorledes der skal omgaaes med
Planter, Fröe og andre Naturalier,
naar Söe-Reyfen er
avlagt. 90

Under-

Underretning
om
hvorledes
Træer,
perennerende **Urter, Fröe**
og adskillige andre
Naturalier,
best kand forsendes til Söes.

INDLEEDNING.

Hvad Anstalter man i Almindelighed og forud maa giøre.

De, der enten for Nyttes skyld eller
for at fornöye sin og andres Smag,
vil bringe Planter, Fröe eller andre Naturalier fra et Sted til et andet langt bort.

A

Hg.

liggende, maa vide at saadanne Transporter skee næsten altid forgiæves av Mangel paa de fornødne Precautioner: og er derfore Öyemærket av dette lille Skrift at opgive de fornemste Precautioner som man maa bruge.

1. Man maa uomgiængeligen giøre sig nøyagtige Fortegnelser over alt hvad der sendes, og lade Copier derav følge med Tingene, naar de sendes.

2. Difse Fortegnelser kand indrettes i Columnner paa denne Maade:

3. Over den første Columne sætter man til Titel: *Nummer.*

Over den anden: *De europæiske Navne, som bruges paa Steden.*

Over den tredie: *De vilde eller fremmede Navne.*

Over den fierde: *De rette Navne.*

Over den femte: *Egenskaberne.*
Denne Columne maa i det mindste være dobbelt saa breed som de andre; deri kand man indføre, om det er et Træ, om Frugten, Bladene eller Roden kand spises eller

eller tiene til Lægedom eller til Haandværker, hvorledes de skal bruges &c. men naar diffe Beretninger blive vidløftige og av viktig Indhold, er det bedre at forfatte dem i et Skrift for sig selv.

Over den siette: *Jord-Arten, hvor Planten voxer.*

Over den syvende: *Tiden, som Frøet er samlet, eller Planten tagen op av Jorden paa.*

4. Naar der handles om andre Ting end Planter, maa der staae over den siette Columne: *Stederne, hvorfra man faaer dem*, og over den syvende: *Den beste Aarets Tid dertil.*

5. I enhver Fortegnelse maa der over den sidste Columne, som i Tallet er den ottende, staae den Titel: *Anmærkninger.* Denne Columne maa ogsaa i det mindste være dobbelt saa breed som de andre, og kand man deri indføre, hvad der ey har kundet faae Rum i de andre.

6. Iblast andet kand deri anmærkes, hvad Precautioner der maa bruges av de

Commissionairer, der skal tage imod det der sendes; de fornødneste ere at see ved Slutningen av dette Skrift.

7. Til at giøre en saadan Fortegnelse Columne-viis, behöver man hverken Linial eller Passer, man kand kun legge Papiret efter Længden oven fra og need 10 eller 12 gange sammen, hvis man vil have Margener derpaa, eller 14 gange hvis man vil have Rum tilovers, som man kand legge ~~til en anden~~ Columné, der maatte behöve det.

8. En saadan Fortegnelse maa saaledes være isdrettet, förend man begynder at giøre Samlingerne, eller i det mindste, förend man bringer i Orden hvad man vil sende bort.

9. Man maa ogsaa forud forsyne sig med Mærker (a).

10.

(a) Det Danske Ord *Mærke* bruges her ligesom det Franske Etiquette om alle de Maader man giver Sendingsgods tilkiende paa, enten det skeer ved at skrive eller male uden paa Kasserne eller Poserne, eller ved Bedler, hvorpaa der er skrevet, eller ved Træ-Stykker, hvori der er skaaret.

10. Disse maa svare til Fortegnelsen, saa at begge Vexelviis kand tiene hinanden til Supplement, som lettest skeer ved Hielp av Nummerne.

11. Man kand skrive uden paa Poserne, Kræmmerhusene, Pakkerne eller Æskerne, men desuden er det got at der liger Mærker inden i.

12. Angaaende Træer eller perennerende Urter, da kand man ned Messingmen ikke med Staal-Traad hæfte til dem en Plade av Skifver-Steen, hvorpaa man skriver med en Gravstikker, men man maa skrive læseligen, og stikke Bogstaverne dybt ind.

13. Man kand ogsaa giøre Mærker av Papir eller Pergament, men da maa man legge dem saa sammen, at Skriften vender ind ad, og lade flere end eet følge med; thi de kand let raadne, eller Skriften kand gaae ud paa dem.

14. Blommisterne (a) giøre undertiden
A 3

(a) Dette nye Ord er det samme som de Franskes Fleu-

den Mærker som smaa Stokke, paa hvis ene Side der letteligen kand uden andet Værktøy end med en Kniv skrives Rommersk Tal indtil XXXXIX.

15. Videre kand man giøre Mærker av et eller andet haardt Træ, hvorpaa man trykker Bogstaverne eller Tallene med et gloende Jern.

16. Den magligste Maade er at bruge Bly-Plåde, og derpaa med et Stempel indtrykke Bogstavene eller Tallene.

17. Saadanne Stempler med Bogstaver og Tall kand man faae kiøbt giorte hos Isenkræmmerne.

18. Mærkerne maa hæftes til Stammen av Træet og ikke til Grenene.

19. Naar man sender Træer, hver i sin Kasse,

Fleuristes, og betyder ey allene dem der elske, men ogsaa dem der stræbe at opelske Blomster-Planter saaledes at Blommerne paa dem kand blive vel dobbelte, og Blom-Bladene kand faae adskillige buntede og stribede Farver &c. Intet Dansk Ord er derpaa, og de fremmede falde de Danske ligesaa uforstaaelige som dette nye, det gielder da nok, naar det kommer i Brug, da der dog skal eet dertil.

Kasse, maa man endogsaa i Bunden av Kassen legge et Mærke.

20. Den beste Maade med de fleste tørre og faste Sager, saasom Skoppe-Dyr, Musler, Stener &c. er at klistre Mærket paa Stykket selv.

21. I Almindelighed er det mageligt at mærke med Tal, som svare til Fortegnelsen, men det er sikrere at sætte Navnene.

22. Ofte maa man og forud forsyne sig med tør, fin og sigtet Jord uden Møg eller feed fugtig Muld.

23. I de Lande, hvis Clima er lige med Frankrig eller Engelland, er det raadeligst at anskaffe sig en Hob Mossé, førend man skrider til Indpakningen eller Avsendingen.

24. Den længste og grønneste Mossé holdes for den beste, dog fortienner den endda Fortrinnet, som man avriver lige som tørreviis med lidt Jord ved.

25. Man maa sagte rive den av, og hverken tørre eller fugte den, paa den

Maaðe kand den væcre mange Maaneder uden at visne, og ved sin Friskhed bevare de Planter øg det Frø, som ligger i den.

26. Naar Søe-Reysen er lang, holder man det for sikkerst, at de med Mossé omgivne Kasser eller Baller gjøres kun maa-deligen tykké, paa det Mossen ey skal tage Hede og fordærve alting.

27. Av den Aarsag maa Mossen ikke pakkes eller stoppes for tæt og fast, allermindst inderst i Kafferne eller Pakkerne.

28. Av samme Aarsag maa man næsten altid ved alle slags Indpakninger tage Bladene av, thi de kunde foraarsage Giæstning og Forraadnelse, men man maa ikke rive, men klippe dem av med en Sax.

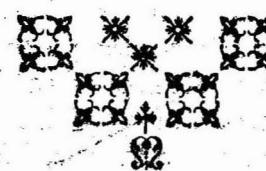
29. I Louisiana samt i St. Domingo, i Cayenne og andensteds kand man, i ste- den for Mossé, bruge det man kalder Spaniol-Skiæg (barbe d'Espagnol).

30. I samme Landskaber kand ogsaa tørre Blade av Bananas-Væxten bruges til at indsvøde Planterne i, hvori de conservere sig meget vel.

31. Til Snækker og andre skiøre Sa- ger bruger man med god Nutte Sav-Spon eller Klje, men Bomuld er dog det aller-bestre.

32. Dog maa man ikke gandske stole paa nogen av disse slags Foeringer, men førend man bruger dem, maa man legge de skiøre Sager vel fast i Æskene, saaledes som paa sit behørige Sted skal blive anmeldet.

33. Dem i sær som boe langt borte, kand man ey for meget ombede, at de sende meget av hver Slags, og det med ad-skillige Leyligheder, saasom tusinde Til-fælde, der ey kand forud sees, kand for-aarsage, at de fleste Sendinger oftest komme til ingen Nutte.

I. CAPITEL.

Om at oversende Træer og perennerende Urter.

FØRSTE AVDELING.

Om Vallet av Træer og av Urter, Tiden og Maaden at tage dem paa.

34. Træer som have staet 2 eller 3 Aar plantede, lykkes meget bedre end de man tager i Skovene, følgelig, naar man har i Sinde at skikke Træer fra et Land til et andet langt bortliggende, ville det være got, først at plante saadan unge i en Have, og siden ikke sende dem bort før 2 eller 3 Aar derefter; men endskönt det ikke er saa vist med de vilde Træer, maa man dog sende eendeel af dem, indtil de andre blive i Stand der til.

35.

35. Man maa heller tage de Træer som ere komne av Fröe, end dem der ere komne av Avleggere, og disse igien heller end dem der ere Rönninger eller opskudte af Roden; de maa være 2, 3 til 4 Aar gamle, og have faaet en fast Stamme, på det de kand staae Reysen ud.

36. De Træer, som kand blive store, for Ex. Nödde-Træer maa tages temmeligen tykke, som fra 3 til 6 Tommer omkring. De gemene Frugt-Træer, saasom Pære-Træer &c. fra 2 til 4 Tommers Tykkelse. De øvrige, som blive kun smaa, kand tages meget mindre.

37. De Træer, som enten av god Jord eller formedelst god Tilsyn ere i kort Tid blevne store og tykke, maa imber tages frem for de andre, især om Stammen er fri for Grene og Qvister, og Roden stærk uden Hierce-Roed.

38. Saasom man ikke altid kand tage, hvad Aarets Tiid man vil, faa maa man vide, at under saadan Climater som Frankriges og Engellands, maa de fleste af Lan-

Landets Træer optages og bortføres fra midt i October til Slutningen av April; skjont Vaartiden er meget farlig for de fleste af de Træer, som fælde deres Løv.

39. De Træer som ikke fælde, i sæt de hvis Qva eller Saft er harpixagtig, ere meget vanskeligere at omplante end de andre, og komme sig bedre, naar de optages i September eller October, end hvis det skeer om Vinteren.

40. Den rette Tid til at optage dem, er April.

41. Men enten det skeer om Hösten eller om Vaaren, maa man strax plante deni om, og sætte dem i Skyggen, indtil Reyser gaaer for sig, eller den første Regn kommer.

42. I Canada og Ny-Engelland maa de Træer, som skal føres i Kasse, sættes deri om Hösten eller i det længste om Vaaren, før de sendes bort; man kand vel ogsaa sætte dem i Kasse og lade dem avgaae, strax de ere optagne, men da maa man vente at miste en stor Deel deraf.

43. Hvad slags Træer det end er, maa man forsigtigen optage dem, saa intet brækkes og intet af Barken gaaer av.

44. Naar Træerne ere optagne, maa man eftersee Rødderne, og hvis de ikke ere unge og friske, da forskyde Træerne, saafremt man har nogle at vælge i blant.

45. Eendeel vil sige, at man nøye skal skille ald Jordens fra Rødderne rundt om, og skiære Trevlerne av.

46. Men vi mene at begge Maader ere skadelige, og holde for, at den Jord, som bliver tilbage om Rødderne, conserverer dem, og at man ved at skiære Trevlerne av, giver Træet mange smaa Saar, som kand forvolde dets Undergang.

47. Derpaa beskiærer man Grenene, ja Stammene selv, for des lettere at kunde føre dem, og pakker Træerne ind, saaledes, som skal vises i den anden Avdeling, hvor der bliver handlet om de gemene Træer.

48. Men naar Førselen er let og ikke kostbar, er det got at lade Træet beholde mange

mange Grene, indtil man planter det for Alvor.

49. Naar man har Træer at oversende eller som man nogen Tid maa beholde hos sig, og man ey haver dem indpakkede i Jord eller Mosse, skal man vel vugte sig for at sætte dem paa noget tillukket Sted som i et Kammer, og langt mindre i en Kielder, i den Tanke at bevare dem der ved fra Frost eller Regn, thi een eller to Nætter, som de saaledes stode indsluttede, kunde være nok til saa at fortørre dem, at der siden ingen Redning var.

50. Men kommer der stærk Frost, enten medens de saaledes staae blotte, eller naar de allerede ere indpakkede, da maa de graves saa dybt need i løs Jord i en Have, at Rødderne i det mindste blive bevarede for Frosten.

51. Endnu bruges der, paa eendeel Stæder i Canada og andre deslige Lande, en anden Maade at forsende Træer paa, neml. Man skærer Mosse-Torrer op, hvori der findes opkomne nogle 1000. smaa

smaa Aarsgamle Træer, samt ofte ligger mange Kierner og Frøe, som først næste Aar skal komme op, disse Torrer legger man Senge-viis i Kafferne; saadanne Kaffer have vi faaet i Paris fra Quebec med en Mængde Væxter i, som lykkedes meget vel.

ANDEN AVDELING.

Om at forsende gemene Træer, og dem som man kand faae oversendt om Vinteren, endog saa rare Træer, naar man har saa mange derav, at man kand sende av hver Slag paa adskillige Maader og uden at være plantede i Kaffer.

52. Man maa lidt afstudse Stamme-ne, men meget mindre, end om man ville sætte dem i Kaffer, som de rare Træer.

53. Disse Stammer skal man binde i Knipper, ethvert med 2 eller 3 Dusin i, opfylde alle de tomme Mellemrum deri med

med Mossé, dog uden at stoppe Mossen, og dermed omgive hele Knippet.

54. Difse Knipper kand man indpakke i Lærred, men det er endnu bedre at giøre det i lange Kasser.

55. Det behøves ikke, at Kasserne just slutte saa tæt, nok, naar kun Muus og Røtter ey kand gaae ind og ud derav.

56. I Kasserne maa allene legges Mossé, og det kun maadeligen, men hverken Höe eller Halm, thi naar det begynder at raadne, skader det Rødderne.

57. Dog, naar Reysen er kort, og man ikke har Mossé, kand man bruge Halm, som er vel tør, men aldrig enten Höe eller Urter som let raadne.

58. Kasserne eller Knipperne med Træerne i, maa ikke staae under i Skibet, ey heller i Siderne derav, hvor Söe-Vandet fordever dem.

59. Men, er det muligt, maa man sætte dem i fri Luft paa Skansen, og naar Veyret er ondt, kand man for en liden Stund tage dem ind under Tag.

60. Naar Reysen er lang og Væyret tört, kand man da og då vande dem med ferskt Vand.

61. Denne Maade at forsende paa lader sig vel best sætte i Væk om Hösten og Vinteren, dog have vi seet en næsten ligefaadan at lykkes vel om Vaaren.

62. Der blev i St. Malo lagt Frugt-Træer med avstudsede Stammer i en lang Kasse med lidt Jord om Rødderne, og Resten fyldt med grønne Laurbær-Blade, de ankom til Quebec den 15 Johii i god Stand, blevé strax plantede, sløge alle ud og opvoxede til skønne Træer.

63. Naar man ville følge denne Maade, maatte man iagttagte, at Træerne da skal optages, förend de begynde at skyde ud, nemtl. i Februario eller Mars.

TREDIE AVDELING.

*Om rare Træer og dem som man kun kand
sende bort om Sommeren, og kun
har faa av.*

64. Naar Træerne fortiene det, skal man lade giøre Kasser av Fyr med Stolper til av Eeg eller andet haardt Træ. Disse Kasser skal være een Foed i firkant inden i, og giorte som de sædvanlige Kasser til smaa Træer; Stolperne skal oven fra og need efter gaae meer end 2 Tommer uden for Bunden av Kassen, saa den kand staae paa dem, og endes oven til med smaa Knapper een Tomme höye.

65. Bunden og det nederste av Siderne skal giennembores med mange Huller, som i det mindste ere 4 Linier tvert over.

66. Man maa aldrig uden i höyeste Nödsfald bruge Baljer eller halve Oxehoveder i steden for Kasser, thi Baandene glide av eller raadne, Bunden falder ud, Jorden skiller sig fra, og alt hvad der er

plan-

plantet, forderves; de ere ogsaa vanskelige at handle og føre end Kasser.

67. Hvis man slet intet andet kand faae end Baljer, maa man, før Jorden kommer i, vel gioorde dem op, slaae de fleste Baand vel fast til Staverne med Söm, som nykkes inden til; spigre en Gioord inden paa Gröbningen og uden paa Bunden, rundt omkring den, fast med smaa Söm, som nykkes uden paa Staverne; sætte to Haandsfang i hver Balje, og i øvrigt tage alle de Precautioner som anføres for Kasser i No. 65, 73, 75, 78, &c.

68. Kurve due heller ikke til at føre Træer over i, med mindre Reysen er gandske kort, eller de ere giorte av Træ, som ikke raadner.

69. Paa begge Sider av hver Kasse maa der være 2 faste Haandsfang med aabne Greeb (ligesom to Ören) som sættes paa længs av Kassen, med Söm i, som nykkes inden til. Det vil ogsaa være got at sætte Haandsfang av Reeb deri, for des lettere at kunde føre dem.

70. Den Jord, som Kasserne skal fyldes med, maa være god, men uden Mög.

71. Den klæbende Jord er bedre end den løse, thi den glør at de med Rødderne hængende Muld-Klumper falde ikke faa let fra hverandre, naar Træerne tages ud av Kassen.

72. Kasserne maa først fyldes halvfulde av Jord, og Træets Rødder legges ordentlig deri, niet og forsigtigten beklippede.

73. Træet maa faa plantes at det staar lidt over Kanten av Kassen, thi fra den Tid det plantes, indtil det kommer om Bord, sætter Jordnen sig, saa Træet da vil komme til at staae jævnt ved Kanten og heller noget under end over.

74. Er Reysen lang, maa man tage Jord med i Skibet, for igien at fyldé Kasserne, efterhaanden som de behöve.

75. Naar Træet er sat, skal man med Olie-Parve male paa Kassen Mærke-Taljet eller Navnet paa Træet.

76. Man maa aldrig sætte meer end eet Træe i hver Kasse.

77. Sætter man to, maa der være een og samme Art, og da maa man bærede sig til at miste eet av dem, naar man planter dem om.

78. Naar Kassen er mærket og Træet sat i, maa man tage Maal av Træets Höyde og derefter giøre et Huus eller Baar til at sætte derover.

79. Dette Huus skal bestaae av 8 nye Tonde-Baand, som man skal lade ligge i Vand nogle Dage, før man sætter dem sammen.

80. Disse Baand skal skjæres lidt tynde i hver Ende, og i ethvert skal med en Frit, saa de ikke briste, bores i det mindste to Huller, hvori de med to Söm i hver Ende spigres fast til Kasserne.

81. Oven til skal de bindes sammen med 4 Lav Reeb eller Bindslær.

82. Er Træet noget höyt, maa Baandene, som ere Opstanderne av Huset, om-

gives midt paa med en Gioord, som de alle bindes fast til.

83. Man kand vel endelig have nok med 4 Baand til hvert Huus, men det er sikrere at bruge otte.

84. Husene maa ikke giøres for sig selv, og siden spigres til Kafferne, men man maa passe Baandene eet efter andet til Kafferne selv, paa det at om eet av dem gaaer i tu eller sprikke, man da kand sætte et andet i Steden.

85. Huset maa hverken komme Træet nær, eller paa nogen slags Maade være fast deri.

86. Naar Huset er rigtigen opsat, skal man lade giøre Hætte av grovt stærkt Lærred derover, samme skal gaae need til midt paa Kassen.

87. Denne Hætte skal bindes fast i de Haandfang medaabne Greeb, som der i No. 69. er meldet om.

88. Enhver Hætte maa mærkes med samme Taf eller samme Navn som Kassen.

89. Er Lærredet ikke tæt nok, maa man

man stryge det et par gange over med Olie-Farve.

90. Med de perennerende Urter maa man bruge næsten samme Forsigtighed som med Træerne.

91. Der er Saft-eller Kiöd-fulde Planter, saasom Aloe, Ananas, Caæti cerei, Euphorbiæ &c. dem er det nok at legge i en Æske med vel tør Mossé om.

See hvad der om Ananas bliver sagt ved Slutningen av den 1ode Avdeling.

FIERDE AVDELING.

Hvorledes Træerne skal behandles, førend de komme om Bord.

92. **M**an maa grave Kafferne haly need i en Have, for at spare Vandingen.

93. Er der tørt Væyr, kand man vande de Træer lidt, som synes at behöve det.

94. Er det meget regnagtigt, maa man tage Kafferne op av Jordén.

95. Et det i et Land, hvor det fryser stært, maa Kasserne graves need indtil Knappene; og bedækkes med Sne, eller i Mangel derav med Halm.

96. Naar Skibene ere færdige at avgaae, maa man eftersee Træerne, og udskyde eller holde tilbage til et andet Aar alle dem, der ikke see friske nok ud.

97. Derav seer man hvad Fordeel der ville være ved at have forud flere Træer i Kasse, end man vil sende bort.

98. Skyde Træerne ud, enten før eller efter at de ere komne i Skibet, maa man Tid efter anden med Næglen eller en Kniv avtage det yderste av Grenene, saa at intet derav kommer uden for Huset.

99. Naar Træet skyder vel ud i Toppen, maa man ikke lade det beholde noget Green neden til,

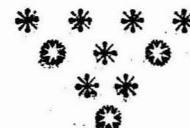
100. Før Indskibningen skeer, maa man omgitter Husene, det er, giøre et slags Garp derom av tiæret Seylgarn eller tiæret Hyssing, og det med saa smaa Masker i, at Muus ty kand gaae igjennem.

101. Tager man denne Precaution først om Bord, løber man Fare for at see Træerne fordervede den første Nat av Rotter, men tiæret Traad føre de ikke.

102. Ere Træerne meget dyrebare, kunde man lade giøre et Jern-Hus om dem med Sprinkelværk av Messing-Traad.

103. Naar Træerne blive ført om Bord, maa man see vel til, at der ey bliver vendt op need paa Kasserne, og at de ikke blive lagde paa Siden, samt at intet sættes oven paa dem, som og at de ikke løftes op i Huset og endnu mindre i Hætten.

104. Man kunde og oven paa hver Kasse indfælde og fastspigre to Tvrertræer, mellem dem og Jorden kunde man stoppe Halm, for at forekomme hvad Skade der kunde flyde av Kassernes Onavelning.

FEMTE AVDELING.

Hvorledes et større Antal Træer eller Planter kand paa eengang avsendes.

105. En duelig Landmand foreslaer endnu følgende Maade:

106. Man skal lade giøre een eller flere Kasser, 2 eller $2\frac{1}{2}$ Foed lange, 15 eller 18 Tommer brede, og omrent 2 Foed höye, saa at 2 Karle let kand bære dem halvfulde av Jord.

107. Til at giøre alle Kasser desstærkere, maa man vide, at, naar Side-Brætterne ligge paa Fladen, skal Brætterne for Enderne staae lige op, og sættes ind imellem Side-Brætterne, paa det ingen Söm i Kassen skal komme til at staae paa længs i Træet, thi de holde ikke.

108. I begge Enderne av Kassen skal man sætte Haandfang med aabet Greeb og Reeb-Haandfang, for des lettere at före dem, som oven No. 69. er meldt.

109. Förend Kassen slaaes sammen, skal

skal man paa begge Sider inden i efter Længden, i det mindste een Foed oven over Bundens, spigre 2 Træ-Lister som ere meer end $\frac{1}{2}$ Tomme tykke og meer end $1\frac{1}{2}$ Tomme brede.

110. Disse 2 Lister skal oven i have Indskuur, som ere een Tomme brede, og $\frac{3}{4}$ Tomme dybe.

111. Disse Indskuur skal just svare lige imod de Rum der ere imellem Raderne av Træerne eller Buskene.

112. Derpaa skal man lade giøre Tværrætterne, som ere omrent een Tomme i skirkant, og sætte eet Hull i hver Ende av dem, paa det de med en Söm kand spigres til Skuurene i Listerne; hvilket dog ikke skal skee, förend Planterne ere satte i Kassen.

113. Naar Kassen er sammenslagen, og forsyned med sine Haandfang, skal man legge een Tomme eller to Jord deri.

114. Derpaa skal man sætte Planterne deri, 2 eller 3 Tommer fra hver andre i lige afstrægede Rader, og mærkede

kede med Nummere som svare til Fortegnelsen.

115. Jord legger man til efterhaanden, saa at der i alt kommer omrent 9 Tommer höj Jord i Kassen.

116. I Raderne kand man saae Frøe av samme Planter, om det er at bekomme.

117. Ingen Stamme maa række over Kanten av Kassen.

118. Oven til maa Kassen lukkes til med et Sprinkelværk av Træ, eller bedre av Staal-Traad, men i det mindste av Seylgarn, og er det got, at det blir giort som en Ramme, den man kand legge paa og tage av.

119. Dersom man har en Mængde Planter, hvis Rødder ere med deres Jord hos indpakke enten i Lærred, som neden for No. 192. skal meldes om Pomerands-Træer, eller i Kurve, eller i smaa Kasser, eller og i Potter, da kand man sætte dem i lige saadanne Kasser, og forsyne dem under og rundt om med Jord.

120. Naar alting er vel og dueligen for-

fortsatet, skal man spigre T værtræerne fast til Listerne, men see nöye til, at de ingensteds komme Planterne nær.

121. Saa meget muligt, maa man tage tør Jord dertil, men naar alting er i sin Orden paa sit Sted, og i sær naar Kassen skal bortføres, maa man vande.

122. Dernæst maa man, i sær om Kasserne skal føres paa Vogn eller Heste, opfylde det Rum, som kand være mellem T vær-Træerne og Jorden, med Halm, eller Brægne, eller Tang eller ogsaa Höc, og brede den Stopning ud saa meget muligt, laa at Kassen kand rygtes og vendes om, uden at enten Jorden eller Potterne komme af deres Orden.

123. Er Veyendang og ond, eller man maa skifte Skyds, og der er stor Fare for, at Tingene kand komme i Ulave, maa aldt det øvrige Rum av Kassen fyldes med samme Stopning.

124. Under alt dette Arbeide maa man see sig vel for, at man ey beskadiger Planterne, og, ere kun Maalene rigtigen tagne

tagne i Kaffens Sammensætning, er den Forsigtighed ikke vanskelig at bruge.

SIETTE AVDELING.

Hvorledes Træerne og de perennerende Urter skal behandles paa Søen.

125. De maa, saa meget skee kand, sættes i fri Luft og på den overste Deel av Skibet, i sær om Sommeren og i de milde Climater.

126. I store Stormer, stærk Kulde, svær Hede, samt i længe vedholdende Regn, maa man tage dem ind under Tag, eller i det mindste bedække dem med Hætterne eller andet Skiu.

127. Man maa lave det saa, at de ey staae Fare for at blive brækkede under Skibs-Arbeide.

128. I Sommer-Maanederne eller under de varme Climater, maa man altid, naar det er got Væyr og stille, hyad enten det er Nat eller Dag, tage Hætterne av dem.

129.

129. I de tempererte Climater, holdes det ikke fornödент at sætte Hætterne over for Solen, med mindre man manglede Vand til at vande med, thi da kunde man sætte Hætterne paa, dog allene medens Heden er stærkest.

130. Man maa nødvendigen Tid efter anden vande, og er der lidt Forraad av Vand, maa man see til at skaffe sig Regn-Vand, dæt er got for Planter, om det end er blandet med Tiære, hvorved det ellers bliver saa skadeligt som ubehageligt for Mennesker og Qvæg.

SYVENDE AVDELING.

Hvorledes Træerne skal behandles, efter at de ere ankomne.

131. Er Aarets Tid ikke beqvem til Plantning, maa man grave Kasserne halv need i Jord i en Have.

132. Er Haven vel indelukt, maa man tage de Huscer eller Burer over Kasserne

av,

av, føre ny Jord i Kassen, om den behøves, beskire og bringe Grenene i Order i gien, tage de tørre Qvister bort, samt de Grene, som staae ilde.

133. Træerne maa ikke sættes enten i Skygge eller under andre Træer, ey heller nær ved Tag-Draaber, eller paa noget modsigtigt Sted, uden det er Træer som voxe i eller ved Vand.

134. Hvis Træerne længe have staaet under Hætte, og der gjort sinne Skud, maa man bevare dem for hæk Soelskind og stærk Vind.

135. Man maa Tid efter anden vande dem, om det behøves.

136. Vi holde ikke fornödent, endog i de koldeste Lande, at bie Vinteren over med at sætte Træer av et koldt Land der, hvor de skal blive staaende, meget mere, vi holde for, at man bør sætte dem, saa snart Bladene ere faldne av.

137. Imidlertid pleye dog brave Have-dyrkere i Paris ikke planter, før Vinteren er over, de Træer, som komme fra andre vel

vel tempererte men dog varmere Lande end deres, saasom fra Provence og Mississippi, thi de holde for, at et nys plantet Træe taaler mindre Kulde, end de, der allerede have fæstet Rødder.

138. I hvad Aarets Tid man end planter, maa man meget behændigen tage Kasserne fra hverandre, saa at Muld-Klumpene om Rødderne ikke brydes eller ryges, og Rødderne ikke blottes; derpaa sætte Træerne der, hvor de skal blive staaende, saaledes at de blive plantede höyere end de vare i Kassen.

139. Naar man planter, maa man giøre sig vel vis om Mærkerne, og skrive dem ind i en Bog, for siden at kunde finde Arterne igien.

140. Er Mærket paa Kassen udflettet, og det Mærke, som hang ved Træet, tillige er borte, saa maa man söge efter det Mærke, som skal ligge paa Bundens i Kassen.

141. Naar man saaledes sætter Træerne der, hvor de skal blive, maa man vel

skille dem av med alle tørre og unyttige Quister.

142. Er det i et koldt Land, da maa man, naar det begynder at snee, hyppe Sneen vel op omkring Træerne, paa det de ikke den første Vinter, da de endnu ikke ere stærke nok, skal lôbe Fare for Frosten.

143. Begynder det seent at snee, kand man legge omkring Træerne en halv Foed höy frisk Mosse eller Ströelse uden Skarn imellem, eller tørre Blader men ikke Mög, og saasnart det begynder at snee, maa man tage alt dette bort, og lade Sne allene ligge der.

OTTENDE AVDELING.

Hvorledes de Træer skal behandles, som ere blevne svage av Reysen.

144. Dersom Træerne see fortørrede ud, eller synes at have begyndt at tage Forraadnelse, og de ikke saa

saa snart skal sættes paa det dem bestemte Sted, og dersom Vaaren er nær, og man befrygter, at de, i Fald de paa eengang bleve satte i fri Land, ikke skulle faae Tide nok til at skyde nye Rödder, før Varmen kommer; og endelig dersom det er rare Træer, som man gjerne ville see conservere, maa man bruge følgende Precautioner:

145. Man maa giøre en Gröft eller stor Grav, som strækker sig fra Østen til Vesten.

146. Denne Gröft maa ligge langt fra, hvor store Træer eller höye Muure staar, og paa saadant Sted, hvor ingen Stormvinde og langt mindre Fugtighed kommer til.

147. Gröftens Længde og Bredde paf ses efter det Antal Træer, som skal nedgraves deri, men den maa være over tre Foed dyb.

148. Dersom Træerne have paa Reysen allene været indsvôbte i Mosse, maa man eftersee Rödderne, lade Gartner-Kni-

ven gaae over dem, avskiære alt hvad der har taget Forraadnelse eller er sprukket, og endelig beskiere Grenene; dog iagttagte, saa meget muligt, at spare nogle Knoppe, thi mange Træer vil vanskeligen sætte nye, og alle skyde lettere ud, naar de først have Knoppene ansatte.

149. Man maa plante Træerne i Kasser eller Potter, som der er boret mange Huller i, eller og i Kurve, og dertil tage god Jord, alt som oven er meldet.

150. Man maa see til, at Rødderne blive vel lagde til rette i Jorden, og at den kommer allevegne ind til dem, til den Ende skal man pakke den lidt med Haanden.

151. Kurvene, Kasserne eller Potterne maa man ordentlig fætte i Grøften, og fyldes den med Heste-Mög, hvori man, om man kand, skal blande lidt Due-Mög, for at giøre en Mistbæk, som længe holder sin Varme.

152. Man maa og see til, at der kommer Strøelse 4 Finger tyk oven paa Kurvene,

vene, for at hindre, at Jorden ikke pakker sig for haardt i Hob, naar den vandes, og sprikker, men i samme Strøelse maa hverken være Due-Mög eller Heste-Skarn, hvis Hede ville formeget tørre Træerne.

153. Det er vel ey fornödent at erindre, at de Træer, som ere overbragte i Kasser, maa ikke tages ud deraf, og at det er nok, naar samme Kaffer, ligesom ovenmeldte Kurve, blive nedgravede i Mög; men det er got at tage lidt Jord oven av, og legge frisk i Steden.

154. Hvis man ikke havde Heste-Mög, kunde man giøre disse Mistbænke av tørre Blade blandede med lidt Due-eller Faare-Mög, eller av Eege-Bark taget av Stöbekarret eller av udpressoede Viindrue-Lummeter.

155. Saa snart Træerne ere satte i Mistbænken, maa man svöbe Stammen og Grenene om med frisk Mösc, som bindes fast med Seylgarn men ey for stærkt, for ikke at hindre Knoppene at åbne sig.

156. Alt dette Arbeide skal sluttes med en tilstrækkelig Vanding.

157. Mod Sönden skal man hænge gode Halm-Matter fæstede til stærke Pæle, paa det at Solen ey ved Middags-Tid skal stikke paa de Træer, hvis Fæstelse og Löv-Spring man førger for.

158. Naar da altting saaledes er indrettet, maa man ofte men sagte vande, at Vandet kand falde som en Regn, og at baade den Jord som bedækker Rödderne, og den Mossé, der ligger om Stammen, kand blive vædsket.

159. Naar det vil regne, eller det er overskyet, og om Natten, kand man slaae de Halm-Matter need, som bedække Planterne mod Sönden, men naar Solen stikker hedt, eller der blæser en tör Vind, maa man hænge flere Halm-Matter op for at forekomme ald Fortørrelse, som ville være höyst-fordervelig.

160. Naar Træerne vil giøre Skud, skal man lidt efter lidt tage Mossen av,
paa

paa det de spæde Grene kand faae den dem mod Vinteren fornødne Styrke.

161. Naar det begynder at blive koldt, skal man bringe Halm-Matterne over paa den Nordre Side, for at hindre at de spæde Knoppe ey skal beskadiges av Höst-Frosten.

162. Man kand ikke giøre sikker Reigning paa, at Træet har fæstet Rödder, allene fordi det har sat nogle Knoppe, thi den i Træet tilbage værende Saft kand være nok til deslige svage Fostere, hvilke snart döe bort, naar der ey har slaaet sig nye Rödder ud.

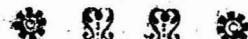
163. Man maa heller ikke mistvile, fordi de første Knoppe gaac ud, thi man seer undertiden nye fremspire 8 eller 14 Dage derefter, hvilke tiene til et næsten usfeylbart Beviis paa, at Træet har slaaet ud Rödder og er uden Fare.

164. Et Træ, der efter sin Natur kand udholde vore haardeste Vintere, gaaer ofte ud i maadelig Frost, naar det er ungt, og ikke vel forsynet med Rödder; derfor er

det tienligt at hielpe lidt paa de Træer, som komme lang veys fra, om og det Land, de ere førte fra, er koldere end det Land man vil opelske dem i.

165. Til den Ende kunde man bringe Kasserne eller Kurvene hen i Væxthuset, men oftest er det nok at giøre paa begge Sider av Træerne et flags Indhægninger av Ströelse, som man holder sammen med Pæler og Vidier, det andet eller tredie Aar kand man slippe for den Umage.

166. Alt ovenmeldte maa skee i de kolde eller tempererede Lande; i de varme Lande synes Mistbænke usornødne, thi som man der har næest at frygte for Fortøffelse, saa maa man see til allene at faae Kasserne eller Kurvene nedgravede, Stammerne indsvøbte i Mossé eller andet saadant, og Træerne beskiærmede for Solen.

NIENDE AVDELING.

*Om Avleggere og Poder, og om Löegagtige
og knollede Planter eller Zwiebler
og andre Rödder.*

167. De let perennerende Planter og de der let lade sig avlægge, saasom alle Arter Viinstokke, og mange av opklættrende træagtige Planter, som ere bekiedne paa de Vestindiske Øer og i Louisiana under det fælles Navn Lianes, næsten alle Röer-Arter, næsten alle de Træer, som have megen Marv, næsten alle bløde Træer, i sær de der voxer i og ved Vand, kand i løsbundne Pakker eller Knipper eller og usammenbundne legges i tilsluttede Kasser, eller Fader som have Bund i begge Ender, som da ikke maa sættes under i Skibet, og som man gandske maa fyldes med Jord eller Mossé.

168. Naar man forsender dem fra de nær Tropico liggende Lande til Europa, maa de ankomme i Mars, April eller May,

169. Sender man dem fra Europa til de nær Tropico liggende Lande, maa de avgaae i October, November, December, Januario, Februario og Mars.

170. De fleste Avlæggere maa være omtrent 18 Tommer lange og av den oven for No. 35. og 36. anførte Tykkelse.

171. De komme sig bedre, naar de i een av Enderne allene have gammelt Træc.

172. Poderne sendes med samme Precautioner, men Avlæggerne ere tykkere og længere, og av eendeel Slag, saasom Figen-Træ, Qvæde-Træ, Pile-Træ, &c. maa de være av bare gammelt Træc.

173. Naar man tager en Avlægger av et Træc, maa man, om man kand, tage den av tilligemed sin saa kaldede Ring-Knort, thi det giør meget til, at den rödder sig.

174. Det er got, at Avlæggere i samme Øyeblink man faaer dem, blive satte med sin nederste Ende i Vand.

175. Naar det Sted, man tiltænker dem, er tillavet, hvad enten det er Potte, fri Jord eller Mistbæk, da sætter man dem ret op lidt paa Skakke.

176. Man veed, at naar man vil være vis paa, at nye Viinstok-læg skal lykkes, er der intet bedre end at plante dem i ophyppede Muld-Tuer der see ud som Muldvarp-Tuer, og det er troligt, at denne Plantnings Maade ville vel gelinge med alle Slags Avlæggere.

177. Man graver Viin-Qvisten need i Jorden, saa at der staaer kun 2 eller 3 Knoppe op av, hvorav den nederste ligger i Jordskorpen.

178. Man hypper Jorden gandske op omkring, saa at Viin-Qvisten ikke sees, og at den Jord, som skiuler den, seer ud som en Muld-Tue.

179. Efter dette Arbeide, som gemeenlig skeer i Mars, dyrker man med Omhu den nye Plante, uden at blotte den, luger Ukrudet av, &c.

180. I Begyndelsen av Junio, kaster man

man Tuerne av, hakker Jorden løs og smaa, strax derefter skyder Viinstokken frisk ud, i saer om man stedse har god Opagt med den.

181. Man kunde venteligen i Mist-Bænke eller andre Senge, lige saa vel som i fri Jord bruge disse Muld-Tuer.

182. Man gjør vel, om man med Avlæggere bruger samme Precautioner, som oven ere anmeldede for de av Reysen svækkede Træer.

183. Til at indpakke dem, kand man bruge Mosse eller Spaniol-Skiæg, saaledes som oven er anført. (No. 24. 25. 29. &c.)

184. De Planter som have knollede Rødder, saafom Patæts, Ignamer, Jordæbler, Peñacler, det Indianske Rör Balsier, Kardemomme, Zedoar, Ingefær, Maranta, Curcuma, Kæmpferia og andre, av dem kand Rødderne sendes.

185. Dertil tager man de stærkeste Knoller eller de stærkeste og friskeste Rødder, dem lader man i nogle Dage damppe deres Fugtighed ud under Tag men ikke

i So-

i Solen, derpaas lægger man dem i en Åeske eller et Anker med vel tør Sand hos.

186. I de tempererte Lande er Begyndelsen av Foraaret eller Slutningen av Høften, samt Vinteren, naar der ikke er Frost, de bequemmeste Aarets Tider til at tage de Rødder op av Jorden, som man vil forsende.

187. Alle Zviebel- eller löegagtige Væxter, hvad enten de ere hele eller skallagtige maa med samme Precaution optages, tørres og afsendes.

TIENDE AVDELING.

Eendeel Anmerkninger allene for de varme Lande.

188. Det fornemste man har at iagttagte er at beskiærne de Planter, som man bringer derhen, for Heden, og dem som man bringer derfra, for Kulden.

189. Pommerants - og Citron-Træer kand forsendes langt tykkere og ældre, end snart noget andet bekjendt slags Træ.

190. Følgelig er det uforståeligt, at avsende fra Martinique eller St. Domingo Pommerands-Træer, som ere en halv Tomme i Tykkelsen, plantede i Kasser, thi derved faaer man baade gandske faa og saađanne, som man ikke paa lang Tid kand vente Frugt av.

191. Det beste er at udvælge i Haverne heller end i Skovene de unge beske Pommerands-Træer heller end Citron-eller føde Pommerands-Træer; de maa være omrent 2 Tommer i Tykkelsen, og 4 eller 5 Foed höye på Stammen, uden Grene og betydelig Skade.

192. Rödderne beskierer man smukt, giør en Klump af feed Jord derom, stor som et Hoved, og pakker dem saa vel tæt og fast ind i grovt Lærret.

193. Vi kand her ikke tale om Mossé, faasom vi ikke vide, om der er paa St. Domingo eller Martinique saadan, som tiener til

til deslige Indpakninger, dog tænke vi at Spaniol-Skiæg kand bruges i Steden.

194. Man legger 2. eller 3. av disse Træer sammen i et Knippe, som man vikler om med tiæret Lærret for Rotterne, og hænger op inden eller uden for Skibet, saaledes, at Træerne hverken staac Fare for at fortørres av Solen og Vinden, ey heller at blive vaade av Söe-Vand.

195. Aldrig maa nogen Plante sættes ned i Skibs-Rummet, uden det skulle være ved Leylighed av en Söe-Trefning.

196. Endogfaa Fröe er der ilde forvaret.

197. Lange Kasser vare vel nyttige, men ofte ere de for kostbare og for ureglerlige, gaaer det an at bruge dem, kand der sættes en stor Deel Træer og Planter deri av forskiellig Størrelse.

198. En Koffardi-Capitaine, som ville overføre Træer i lange Kasser, kunde maaskee intet tabe dermed, om han loed sine Kasser forfærdige av Træ, som er dyrt i Europa, og loed kun flaae faa Söm deri.

199. Dette kunde i særdeleshed skee av Kiöbmændene i London og Havre de Grace, og med de Skibe, som komme fra Cayenne, eller andre Steder, hvor sinukt Træe falder.

200. Man holder for, at naar Pommerands-Træer skal lykkes, maa de komme til Frankrig mellem October og April, og at den sidste Tid er den beste, man har faaet samme endog den 15 Junii, der bedre ere komne sig, end andre man har faaet i Januario og Februario.

201. Paa Reylen maa man Tid efter anden vande den bemeldte Muld-Klump med ferskt Vand.

202. Naar Pommerands-Træerne have røddet sig, maa man pode i dem, thi de fleste av dem, der komme fra Vest-Indien, faae kun faa Blomstere i Frankrig, Pommerandferne derpaa faae der ingen Saft, og de staae længe, før de blomstre.

203. Man maa ogsaa erindre, at Citron-Træer gelinge temmeligen vel av Avlaeggere, saa man nok kand voye det, hvilket

ket vil opmuntre til at føre mange derav over, og i en Hast see Driv-Husene dermed forsynede.

204. Man maa ogsaa erindre ved Ananas, at den lader sig meget lettere forsende, end man skulle troe.

205. Dertil er fornødent, at man no- gen Tid, før Reysen gaaer for sig fra Martinique eller St. Domingo, planter derav saa mange, som muligt, i Kafser, ligesom de skulle opelskes deri, dog meget tættere satte.

206. Paa det desflere kand faae Rum, og desbedre rødde sig, maa man tage unge Planter, som have, om skee kand, lidt Roed med, men ingen Frugt.

207. Kafferne maa sættes om Bord med ovenmeldte Precautioner, og bevares ved Hielp av Hætterne, indtil man er kommen Bermudos forbi, eller til de Azoriske Øer, alt som det er meer eller mindre koldt til.

208. Naar Kulden indfinder sig, maa man tage alle Ananas op av Jorden, og

hænge dem op med Roden i Væyret i Kahytten eller Galeriet, paa det eendeel av deres Fugtighed kand damppe ud.

209. Derpaa svöber man hver Roed for sig ind i Papir, og, paa det Rotterne ey skal komme til dem, legger man dem ind i en Kasse eller Kiste i den store Kahyt eller andet höyere Værelse, men aldeles ikke i Rummet.

210. Man seer til dem Tid efter anden, for at bevare dem fra Forraadnelse eller stærk Fortørrelse.

211. De kand holde sig gode til Forplantning i meer end 40 Dage, og ved Skibets Ankomst kand man med Expres eller med Posten skikke dem hvorhen man vil i Riget.

212. Naar de ere komne, hvor de skal være, maa man opelske dem i varme Væxt-huse, thi det er daarligt at tænke at holde dem ved lige i de almindelige Væxt-Huse.

II. CA-

II. CAPITEL.

Om Fröe.

213. Saasom det koste baude en Hob Møye og en Hob Penge at forsende Træer, er det ofte bedre og næsten altid lettere at sende Fröe.

214. Det var at ønske, at alle og enhver kunde betages den vrangue Mening, at de fleste Arter Frugt-Træer ikke skulle kunde forsendes uden i Stammer, ey hel-ler formeres uden ved Rönninger, Avlö-bere, Avlæggere eller Poder. Thi om-endskiönt det gaaer langsommere til med at bringe dem op av Fröe, og man ikke er saa sikker paa at faae selviamme Frugt, lykkes det dog ofte med Fröe, og den Maade har ogsaa noget forud for de andre Maader, som oftest ikke lade sig sætte i Værk.

FÖRSTE AVDELING.

*Almindelige Erindringer, angaaende Fröe
at samle.*

215. Det kand ey siges for ofte, at man maa lade Fröet blive modent, før man tager det av.

216. Dog er der nogle faa Arter, hvis Fröe, skiónt det er taget grønt, modnes heel vel i sine Skall, derfor kand man tage det saadant, naar man ey har Tid at bie, indtil det bliver modent.

217. Naar de naturlige Fröe-Huse giøre ikke alt for stor Uleylighed, maa man lade Fröet beholde dem.

218. Det beste Beviis paa, at Fröet er modent nok til at tages, er, naar Frugten falder av enten av sig selv eller ved en løslig Rystning, eller naar Frugtenaabner sig, og Kornene begynde at falde ud, eller og naar de blive gandske tørre paa Træet selv, hvilket hender kun hos faa Arter.

219. Korner som have begyndt at groe,

gröe, maa aldrig indsamles, med mindre Reysen er faa let; at man med god Grund kand haabe, at Gröden ey skal döe ud.

220. Man kand ikke noksom ombede dem, der forsende Fröe, at de vil sende meget derav, og det ved adskillige Leyligheder, og paa forskiellige Maader bevarede, thi det har faa megen Fare at udstaae, at man med ald mulig Forsigtighed oftest neppe faaer den 10ode Deel i Behold derav.

ANDEN AVDELING.

*Beskrivelse over adskillig slags Fröe, og
Maaden at samle og bevare det paa.*

221. I blant de Fröe-Slag, som av Naturen ere tørre, er der en stor Mængde, som ligge indsluttede i Fröe-Huse, som man ellers kalder Kapsler. De fleste av disse Fröehuse eller Kapsleraabne sig, og derav mærker man ofte at Fröet er modent.

222. Der er Kapsler, som snart blive tørre, og man staaer Fare for at finde dem tomme, hvis man ey i Tide plukker dem av.

223. Det samme skeer med Birke-Kogler og mange andre skiaælagtige Frugter, saasom Koglerne paa Gran, Fyr, Thuya, Lærke-Træe &c.

224. Der er andre, som ere kiödagtige i Bunden, dem maa man lade tørre paa et Bord i et Kammer, og ikke legge dem i Æsker, Poser eller Kræmnerhuse, saa længe der er mindste Fugtighed ved dem.

225. Andre Frøehuse kaldes Siliqvæ og Legumina, Pefer og Skall, eller gemeenligen allene Pefer. Deres Modenhed kiendes derpaa, at de blive lidt gule, eller at de synes at villeaabne sig og blive tørre; de fleste maa samles, naar de saa ere, bier man længer, finder man dem tomme; i det øvrige skal man behandle dem som Kapsler.

226. Av andet Frøe er eet eller flere sammen indsluttede i et slags Blomdække, som

som en Skaal, saasom Artiskok-og Laduk-Frøe, andre staæ gandske blotte, saasom Petersille-og Fænnikel-Frøe &c. Deres Modenhed kiendes derpaa, at de begynde at løse sig, findes der de, som ey saa letteligen blive løse, maa man tørre dem, og behandle dem som Kapsler.

227. Angaaende Frøe-Slag av Steenfrugter, saasom Kirsebær, Plommer &c. hvis Steen er omgiven med et saftefuld Kiöd, som egentligen kaldes *Kiödet* (Pulpa); Samt angaaende de Frøe-Slag, hvorav der ligger mange tilsammen i Kiödet af saftagtige Frugter, som man gemeenligen kalder *Bær*, saasom Druer, Stikkelsbær, Brambær, Hindbær, Moerbær &c. da kand man paa fire forskiellige Maader behandle dem.

228. Den første er, at man plukker dem av saa modne, som muligt, og lader dem tørre med Kiödet og alt, og naar de ere tørre, svöber man dem ind i Papiir.

229. Den anden Maade er, at man

tager Stenene ud af Frugten, hvilket er let at giøre, naar de ere store.

230. Ere de smaa, saasom i Moerbær, Jordbær &c. skal man klemme Bærenene i tu i Vand, Kornene falde da til Bunds, derpaa toer man dem av i et Vand efter et andet.

231. I begge Maader maa man törra Kornene i Skyggen, og siden svöbe dem ind.

232. Den tredie Maade er, at man legger dem med Kiöd og alt om hverandre Lav for Lav i en vel tilsluttet Kaffe eller Anker, med Sand eller meget tör Jord imellem, og det i tilstrækkelig Mængde, paa det den vel kand drage ald Fugtigheden i sig.

233. Saaledes maa man behandle de Fröe-Slag, som der er for stor Möye ved at faae ud af deres Kiöd, og dem, som ey let törres som Kapers-Fröe.

234. Den fierde Maade er, at skille Fröet fra Kiödet og legge det om hinanden eller Lav for Lav med frisk Mossé imel-

imellem ; denne Maade er god for haardt Fröe, og det der kommer langtsomt op, saavelsom det der fortörres, eller bliver harskt, og det der alt for snart forderves.

235. Man maa see til, at de adskillige Lav av Mossé og Fröe ey blive for tykke lagde.

236. Herforuden foreflaaes en fente Maade, som man gandske nylig har bragt i Erfaring, saaledes :

237. I St. Domingo havde man anskaffet sig et Forraad av Tamarin-Pulpa eller Kiöd, som Stenene vare blevne i ; Til at conservere det vel, som, naar det bliver opmænget med Vand, skal være en meget behagelig, og som man mener, sund Drik, havde man blandet en næsten lige saa stor Vægt av Pudder-Sukker deri.

238. Efter 2 Aars Forløb, da den, som eyede denne slags Marmelade, havde anvendt den til sit Brug, kastede hans Tie-ner Stenene ud i en Have, hvor de kom meget deylingen op.

239. Æble - Frugter, saasom Pærer,
D 5 Qvæd-

Qvæd-Æbler &c. maa behandles ligesom de Kiöd-fulde Steen-Frugter og som Bær.

240. Næsten alle Steene, Kierner og en stor Deel andre slags Frøe kand man prøve enten de due eller ikke, naar man flaaer Vand paa dem, de der flyde, ere gemeenligen tomme, og fortiene ikke at conserveres, til at forvisse sig derom, kand man kunaabne nogle av dem.

241. Til videre Esterretning tiener ogsaa dette, at i de Lande, hvor der er store Skove, saasom Canada, finder man ofte hele Magasiner fulde af meget got Frøe, det er det Forraad som Egerne og mange andre Dyr skaffe sig i hule Træer; Disse Samlinger ere almindelige nok til at kunde eene fournere en anseelig Mængde got Frøe, naar kun Skov-Huggerne bleve opmuntrede til at give Agt derpaa.

TREDIE AVDELING.

Om Frøe at forsende.

242. Der er mange slags Frøe, som man efter den almindelige Maade kand sende tør i Æsker, men derforuden raader man at sende dem paa andre her neden for anførte Maader, da Erfarenhed vil meer og meer vise, hvad Maade der er best for hvert Slags Frøe.

243. Den første av disse Maader er, at legge det need med næsten tør og vel i Hob pakket Jord i et Fad eller en vel tilsluttet Æske. Fra Canada har man paa denne Maade faaet Nödder og Bonducs-Kierner, der vare allerede komne op, og siden lykkedes vel.

244. Den anden Maade er, at blande dem eller legge dem Lav for Lav med frisk Mosse imellem; Denne Maade er nok den beste ved mange Leyligheder, og det var at ønske, at den altid ville lykkes, siden den er saa let at bruge.

245. Der erindres, ligesom det allerede er skeet ved Træerne, at man ey maa pakke Mossen for haardt sammen, thi det ville dræbe og sætte Forraadnelse baade i Mossen og det deri liggende Fröe.

246. Naar man ikke har Tid nok, kand man i een og samme Kasse eller Anker blande allehaande slags Fröe sammen; naar det er ankommet, hvor det skal være, saaer man det alt om hverandre, og skiller det ad, naar det er kommet op.

247. Men denne Blanding maa ikke skee uden i Nödsfald; thi 1.) Er der det Fröe som kommer op eet Aar og mere efter det andet. 2.) Vil noget have tör, andet vaad Jord. 3.) Er der de Træer, saasom Gran og Fyr, som det er best at saae der, hvor de skal blive staaende; Eege- og Kastanie-Træer udfordre næsten det samme.

248. Enten Fröet er blandet om hinanden eller ikke, er det best ey at tage det op av Jorden, eller ud av Mossen, før i det samme man vil saac det; derfore, naar der skal

skal sendes samme Fröe til mange Steder, er det best at have mange Kasser.

FIERDE AVDELING.

Hvorledes man skal behandle Fröet, efter Ankomsten.

249. Der er de Fröe-Slag, som de tyndskallede Krak-Mandler, Melon-Kierner, &c. der kand i mange Aar holde sig gode til at saae, men de fleste blive snart utienlige dertil. Agerne og Kastanier ere av den Natur, de fortørres eller mugne, og mange av de Olieagtige Fröe-Slag blive harske.

250. Man skulle vel troe, at mange slags Fröe kunde forvares i mange Aar, naar man satte dem i Potter med halvtör Jord i need i en meget dyb og tör Kielder, men det er dog ikke sikkert, og de slags Kieldere ere meget rare.

251. Der er ogsaa de som mene, at der endnu er et andet lettere Middel end hid-

hidindtil opfundet, til at conservere og transportere eendeel Frøe-Slag, neml. at man skal færnisse dem, eller, bedre, omgive dem med Vox, eller endnu bedre, med Arabisk Gummi eller Pudder-Sukker, saaledes som No. 236. og følg. er anfört, eller med kold og tyk Sukker-Siroop eller med Honning.

252. Men vi maae melde til Efterretning, at man eengang har brugt samme Middel til Poder at overføre om Vinteren, men at de kom sig ikke.

253. I alle Lande maa man i hvad Aarets Tid Frøet end ankommer, strax saae det.

254. Synes det at være farligt, maa man blande det sammen med Jord i en Balje eller Potte, for siden at saaes paa den behörige Aarets Tid om hverandre med samme Jord.

255. Det saaledes blandede Frøe maa sættes i en Kielder, og vel bevares for Røster; gemeenlig kommer det da op der.

256. Man har tre Fordele av denne
Maade

Maade at conservere Frøe paa. Først, at man bevarer det for Jord-Muus, der ikke saa gjerne angribe opkommet Frøe, og omde end det giøre, dog ikke have Tid til at æde altsammen op. For det andet, at man, om man vil, intet saaer, uden hvad der vist kommer op. Tredie, at man kand avskiære Hierte-Roden paa de Planter, der vil stikke for dybt i Jorden, saasom Nödde-Træ, Eeg, &c. hvilket vi holde for meget nyttigt.

257. Følgelig om man ved Saaeningen avbrækker den opskudte Grøde, er ingen Skade skeet, Frøet skyder vel mere ud.

258. Naar man i Normandie vil opelske hvid Torn, som gemeenlig bier længe, før den kommer op, fylder man vel moden Frugt detav i Terriner, som der er mange Huller i, dog saadanne at Jord-Muuse ey kand gaae der igennem, derpaa graver man Terrinerne 2 eller 3 Foed dybt ned i Jorden, og saaer først 18 Maaneder derefter; det samme har man på andre Steder forsøgt med god Lykke.

259. Ved Udsaaeningen maa man iagttagte, at det store Fröe maa bringes dybere i Jorden end det smaa, og dette igien maa have en løsere Jord end det store.

260. Der er Planter, som lykkes bedre i eller under Mossé end i Jord; saadan er den gule Tissavojana i Canada.

261. I Almindelighed kand man ey noksom raade dem, der saae, at de ikke maa bringe noget Fröe, i sær det smaa, for dybt i Jorden. Hvis man ey maatte befrygte, at det kunde opædes av Fugle, eller bortskylles af Regn, eller forbrændes, naar det kommer op, af Soel og Vind, behövedes neppe at skiuile det med Jord.

262. Angaaende eendeel meget smaaat Fröe, da giver man det Raad, først at trykke med Haanden lidt over Jorden, derpaa saae det, siden legge Træk-Papiir over, og vande paa Papiret.

263. Da Aaringerne, Jorden og Været ere ikke alle altid lige gode og favorable, saa raader man dem, der have brav Forraad av et eller andet Slags Fröe, at de saae

saae det paa forskellige Tider, forskellige Steder, og i forskellig slags Jord, samt at de giemme derav fra eet Aar til et andet.

264. Endnu bedre er det at dele derav til mange andre Personer paa adskillige Steder.

265. Det synes være vist, at Fröe kommer bedre op i løs maver Jord end i tæt feed Jord.

266. Dersom Jorden er tæt og feed der hvor man er, er det got at blande gammel velforraadnet Hævd av en Mistbænk, og løs maver Jord eller Sand deri, såaa Jordens gennem en Træ-Rift eller et Sigt av Staal-Traad, og med denne blandede og sigtede Jord at fyldte Terrinerne, samt strøe derav over de Senge og Mistbænke, som man vil saae i.

267. Efter Omstændighederne kand man saae baade i fri Jord, i Mistbænke, i Potter, saadanne som dem man opelsker Nekker i, og i Terriner, som har mange Huller i Bundens, samt paa alle disse Maader på etengang; Man kand ogsaa ned-

gräve Potterne og Terrinerne i Jord eller i Mistbænke, samt lade dem staae i fri Luft.

268. Naar man saaer meget Fröe til sammen, ere Terriner bedre end Potter.

269. Er det Væxter, som skal omplantes med deres Muld-Klump om Roden, kand man bruge Kurve eller bedre Potter, som der er store Huller rundt omkring og i Bunden av.

270. Man kand og saae paa fri Mark i Muld-Tuer, eller i ny Jord, og ved Kanten av Skove i Skyggen, og der er det Fröe, som ikke kommer sig uden paa den Maade.

271. Saa ofte det er gammelt Fröe, som skal saaes, er det raadeligt, at blöde det i Vand 15, 20. eller flere Timer, alt som det er meer eller mindre haardt til.

272. Det nys saaede Fröe kand man bedække een Finger tyk med gammel forraadnet Møg av en Mistbænk, eller to Finger tyk med gammel og forraadnet Viindru-Lummer, eller 3 Finger tyk med

Ströel-

Ströelse, eller og med tørre Blade; Dette skeer fornemmelig for at hindre at Jorden ey skal pakke sig ved Vandingen, at den ey skal blive for haard ved Törke, og at den ey skal sprikke; Man har undertiden bedækket den med Mosse, og Fröet er konimet sig meget vel.

273. Hvad end denne Bedækkelse skeer med, maa den ikke være tyk ey heller pakket, og man maa see til, at de spæde Planter ikke visne eller raadne derunder, og at der ikke famler sig skadelige Insekter.

274. Det Fröe, som man saaer strax det er blevet modent, kommer gemeenlig op det første Aar, men det der er gammelt, før det bliver saaet, ligger ofte to til tre Aar, før det kommer.

275. Da nu det meste Fröe, som man faaer langveys fra, er saadant, saa maa man ikke spade Sengene om eller slaae Terrinerne ud, før det tredie Aar er forbi.

276. Varme og Fugtighed befordrer Fröet til at komme op, derafore skyder det

hastigere op i Mistbænke end i fri Jord, i sær om man ofte og sagte vander det.

277. Men Varmen i Mistbænkene og de Infekter, som der holde sig, dræbe og saa mange spæde Planter.

278. Man har faaet Planter, som ellers ikke komme op før det andet Aar, til at vise sig strax det første Aar, ved det at man har lagt Frøet, strax det var samlet, Lav for Lay med Jord imellem.

279. Det vil og være got til at beskytte Udsæden for Vind og stærk Hede, at man bedækker den med Halm-Matter, ja vel ogsaa med tyndt udbredt Moss; Dette, saavel som Vandingerne, vil hielpe til at bevare de spæde Planter fra en flags Brand, som ofte dræber dem, naar de ere komne op, og synes at komme av en Trykning av Jorden, som bliver haard rundt omkring de spæde Stammer, og knuser dem.

280. Hvilket Land Frøet end er kommet fra, om det og var et meget koldere Clima, end det som det bliver saaet under, for Exempel, fra Canada til Frankrig, saa

maa

maa man dog ikke lade de derav opkomne Planter, saa længe de ere unge, staae blotte for Vinteren, men i det mindste det første Aar tage dem ind i Væxthuset, eller bedække dem i haard Frost.

281. Man har endogsaa befundet, at mange smaa Buske-Træer, som komme fra Canada, fryse bort i Frankrig, fordi de ikke der, som i deres Fæderland, ere overtækte af Sne.

282. Om de Qya-fulde Harpix-agtige og fede Planter, Træet og Buske paalstaaes der som avgjort, at deres Omplantning i Fransk Clima, maa skee mellem April og Slutningen av October Maaned, og at den om Vinteren ikke gaaer an; Det er ogsaa vist, at de fleste av disse Planter faaer man med stor Vanskelighed til at lykkes, paa hvilken Tid om Aaret det end skeer, dog har man ved adskillige Forsøg befundet, at de komme sig bedre, naar de omplantes om Vaaren, end hvis det skeer om Høsten, det har heller ikke gelinget vel, naar man har omplantet dem om Sommeren.

FEMTE AVDELING.

Om Fröe, som føres fra varme Lande til kolde, saasom fra St. Domingo til Frankrike.

283. En av de første og maaskee den vanskeligste Omsorg er at bevare det fra Infekter.

284. Dertil giøres saadant Forslag, at man skal legge det i Poser eller Kræmmer-Huse af Papiør besmurt med Terpentin, eller holdet over Røgen av brændende Sovel.

285. Der giøres og det Forslag, at man skal tage Jord for sig selv med om Bord, giemme Fröet vel tort, indtil man kommer i de tempererte Climater, og da legge det i Jorden, uden at befrygte, at det skulle komme for hastigen op.

286. Saasom man ikke maa vente at kunde opelske nogen av disse Planter i fri Jord, maa man saae dem i Terriner, og det er nok at opelske nogle faa av gangen,

287.

287. Har man ikke varme Væxt-Huse, da maa man, hvilken Tid paa Aaret end Fröet kommer, dog ikke saae det før i Mars, April eller May, med mindre man veed om et eller andet Slag, at det bier længe, før det kommer op, thi da kand man saae det, saa snart det er ankommet.

288. Man maa opelske dem enten under Klokker eller Vinduer, eller og i fri Mistbæk eller i Terriner, eller i Potter som ere nedgravede i Mistbænke, og der skal Planterne staae, indtil de ere stærke nok at kunde sættes hver i sin Kasse eller Potte, hvilket undertiden skeer alle rede i det første Aar.

289. Denne Omplantning maa skee med ald mulig Forsigtighed, for ikke at blotte Rødderne, og strax derefter maa man grave Kasserne eller Potterne need i samme Mistbæk, hvor Planterne forhen stode, og lade dem der forblive, indtil de ere blevne stærke nok.

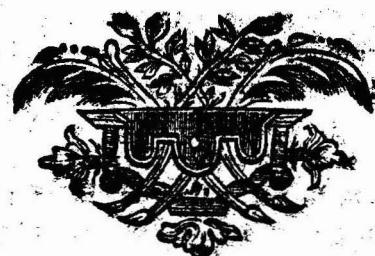
290. Det første Aar maa de unge Planter betids tages ind i de varme Væxt-huse, eller i Drivhusene, thi ellers kand Høst-Kulden forderve dem, saa der ingen Redning er mere.

SIETTE AVDELING.

Om det Frøe, som man fører fra Zona temperata til Zonam torridam.

291. De der vil føre til Øerne ved Tropicum Frøe av vort Lands Træer, saasom av Pommerandser, Citroner, Dadler, &c. kand; som der menes, strax ved Borreysen i alle Aarets Tider, legge en god Deel af Frøet i Jorden, da det næste ved Aukomsten vil være optkommet, som dog ey hindret at det jo kand slae an, maar det kurr strax bliver saaet.

292. I de Lande kand det da ikke plantes uden i fri Jord, og det fornemste man i Begyndelsen maa lagttage, er at preservere det for Solen, hvilket til deels kand skee, naar man gjor et slags Tag av Grener over det, thi paa den Maade og ved flittig Vandling, kand man i Zona for-rida forskaffe sig de fleste Bønne-og Erte-Væxter.

III. CAPITEL.

Om Dydrene.

293. I dette Kapitel handles ikke om rare Dyr, som sendes levende til Menagerierne, ey heller om nyttige Dyr til at indføres og formeres i fremmede Lande, saaledes som skeet er med Kalkunske Höns, thi da ethvert Dyr udskræver sin særdeles Opvarning og Föde, saa er det umuligt at give nogen almindelig Regel derfor. Ey heller ville vi her mellede om Æg, som ellers meget lettere kand oversendes end levende Dyr ; De der av Kierlighed til det gemeene Beste maatte ville paatage sig deslige Forsendinger, dem ville vi allene henvile til de Skrifter, som Hr. de REAUMUR derom har udgivet i Samlingerne av Videnskabernes Academie, og til det særdeles Skrift, hvor han handler om Maaden at klække Unger ud

i Ov-

i Owner. Altsaa handles da her kun om døde Dyr, som føres fra et Land til et andet, for dermed at berige Natur-Cabinetter og underrette Natur-Kiendere.

FÖRSTE AVDELING.

Om de store firføddede Dyr, Fiske, Fugle og krybende Dyr.

294. Av de store Dyr maa man lade sig nøye med Huden, den maa man net trække av dem, siden skrabe ald Kiöd-Siden med en Kniv, for at borttage hvad Kiöd der kand være blevet tilbage, og det meste Fett og Blod, som muligt er ; derpaa tager man Hiernen, lige meget hvad Dyr det er, rører den smaa i lunkent Vand, og dermed besmorer Kiöd-Siden, ligesom naar man vil toe Linned ; derved kommer meget Fet og Blod av Veyen ; nogle bruge Sæbe i steden for Hierne ; Strax derefter legger man over Kiöd-

Kiöd-Siden en absorberende Dey giort av Krid og Kalk.

295. Da Kalk tørrer Skindet for meget, legge nogle Kiöd-Siden over med Gips; andre bruge en Hvede-Meels Dey, hvori de blande lidt Ålun og Olie; Endelig bruge andre heller en Dey av Rug-Meel, hvori lidt Söe-Salt er blandet, og naar den første Dey er tagen av, smøre de Kiöd-Siden med Olie, og legge saa en anden Dey derover.

296. Da nu ald den ommeldte Dey skal tiene til at trække i sig, hvad der av Fett og Blod kand være blevet tilbage i Skindet, saa giör man vel i, om man Tid efter anden legger frisk Dey over, og ved hver gang banker Skindet vel av for at udrödde Möll og andre Infekter, som kunde forderve Haatene.

297. Naar Fettet er trukket ind i Deyen, saa den falder saa tör av, som den er paalagt, maa man feye Skindet vel av, stoppe lidt Blaar ind, og sætte det i Ovnen, men med den Forsigtighed, at man
forud

forud forsøger med en Bundt Haar eller Fiser, om Ovnen ikke er saa heed, at Haarene kand brændes.

298. Heden i Ovnen maa da borttagte den Fugtighed, sam kand forderve Skindet, og ødelegge de mange Infekt-Æg, hvorav Ungerne kunde fortære Skindet og Haarene, samt Skoppene paa de krybende Dyr.

299. Naar Skindet er taget ud av Ovnen, maa man hindre at ikke nye Æg blive lagde deri, til den Ende maa man skynde sig med at ströe stödt Pulver av Kryderier over Skindet indvendigen og over Haarene, og indsvöbe dem i Linned, som er igienemtrukket af stærk lugtende Ballom, saafom Terpentin - Essentz og Bierg-Beeg, thi de Materier fordrive mange slags Infekter, og strax derpaa vikle Skindet ind i grovt Lærret.

300. Chirurgi kunde vel conservere Beenraderne av disse Dyr, men vil man ikke giøre sig den Umage, maa man, saa meget muligt, conservere Hovedet og Foderne

derne hele, saasom disse Dele tiene ester mange Natur-Kienderes Mening, til at indele Dydrene i deres rette Classer.

301. Paa det Hovedet ey skal raadne, maa man tage Tungen ud, og det meeste Kiöd, man kand, bort, stikke Öynene ud, og tage Hiernen ud enten igennem det Hull i Baghovedet, som gaaer ned til Ryg-Marven, eller giennem et andet Hull, man kand giøre i Hiern-Skallen.

302. Det er godt, da og da at banke Skindene av, men de maa strax legges ind igien i deres Linned.

303. Naar Indskibningen skal skee, var det got at legge alle Skindene, hvert i sit Lærreds Svöb, need i en Kaffe, som slutter vel, hvor de kand være i Sikkerhed for Rotter; Kassen skal man bedække med en Presænning for at frie dem for Fugtighed, som altid er stor og farlig til Skibs.

304. Dampen av brændende Sovel er ogsaa et useylbart Middel til at ødelegge Insekter, og hindre Fermentation.

ANDEN AVDELING.

Om at conservere Dyr av middelmaadig Størrelse.

305. Angaaende de Dyr som ey ere større end en Due, en Hermelin eller en Sild, da kand man kun, saa vidt muligt, tage ud Indvollene, Maven og Lungen, og i steden derfor stoppe Blaar, og legge dem saa om hverandre i et lidet Anker Ruum eller Brændeviin. Med Fuglene kand man allene bruge den Forsigtighed at binde Vingene til Livet med en Traad.

306. Endnu bedre er det at svöbe hver Fugl for sig ind i et Stykke Lærred, naar man først har bragt Fiærene, i sær dem paa Halsen, i behörig Orden.

307. Naar Dydrene have ligget nogen Tid i Brændevinen, er det lige meget enten det rinder ud eller ikke, naar kun Skindriverne ey kand komme ind igien i Ankeret.

308. Angaaende Æg, da veed enhver, at naar man pikker et lidet Hull i hver Endé av dem, kand man ved at huske eller sue dem, faae alt det indeste ud, derpaa kand Skallen uden Fare sendes i en Æske med Bomuld, Hør, Tang, Kli eller andre bløde Materier om.

309. Der er Fugle-Reder, som vel fortiene at overfendes, og det kand skee uden stor Precaution; det er nok naar man legger dem i en heed Ovn for at dræbe Infekterne, derpaa indsvøber dem strax i Lærret, og endelig legger dem i en Kasse, at de ikke brækkes.

TREDIE AVDELING.

Om Infekter.

310. De Infekter, som falde i Søen, i ferske Vande, de som flyve, krybe og andre, behöve allene at legges i Ruum eller Brændeviin, men de maa være gandske uskadde, og have alle deres

deres Fodder og Følehorn i god Behold.

311. Vi undtage allene Sommer-Fugle, som ville tabe meget, om de saaledes bleve lagde i Brændeviin. Til at consevvere dem, skal man brede dem vel ud paa et Ark Papir, og sætte dem med Papir og alt ind i en heed Ovn.

312. Det var maaskee bedre at sætte Papiret allene i Ovnen, og naar det udtages, da først at brede Sommerfuglene ud derpaa, medens Papiret endda er varmt.

313. Naar man har gjort det to eller tre gange og hver gang med nyt Papir, kand man næsten være vis paa at have dræbt Infekterne, uden at have lôbet Fare for at skade Sommerfuglene.

314. Naar Papiret og Sommerfuglene ere vel tørrede, skal man slutte dem ind i en Æske, som man, om man saa synes, kand

kand forud have gniet over med Kryderier, og rundt om den Æske skal man lime mange Strimler Papir krydsviis over hverandre.

315. Vi foreskrive just ikke, hvad flags Kryderi man skal bruge til at conservere Dyrenes Skind eller Sommerfuglene, best er at tage de almindeligste, lige meget enten Lugten er behagelig eller ikke, nok, naar den er stærk.

FIERDE AVDELING.

Om Skoppe-Dyr, Snækker og Musler, Mandreporer og Koraller.

316. Skoppe-Dyr ere de som have et Skall om sig, som Hummer og Kræbs, til dem legge vi Skildpadder, skoñt de ikke egentlig ere af samme Slægt.

317.

317. Nogle Skoppe-Dyr, saasom de smaa Krebs, kand sendes hele, det er nok til at conservere dem at man tørrer dem vel i Solen eller i en Ovn, men da de oftest skifte Farve, og Heden giør dem røde, saa maa man, naar man vil sende dem i deres naturlige Stand, legge dem i Ruum eller Brændeviin.

318. Naar man har ladet dem ligge nogen Tid i Ruum, før man tørrer dem, conservere de sig bedre.

319. Av de større Skoppe-Dyr maa man tage Kiödet ud, hvilket let lader sig giøre med Krabber, Hummer, Söe-Æbler &c. Men oftest sender man allene Hovedskoppen eller en Kloë; det var meget bedre, at man, ifald Dyret ey kunde sendes heelt, sendede alle Lemmerne hver for sig i en lidet Æske, nedlagde i Klie eller Sav-Spon av vel tørt Træ.

320. Det er nok at sende Skoppen,

F 2

Ho-

Hovedet og Fôdderne eller Finnerne av de store Skildpadder, men de der ere meget smaa, kand sendes hele i Ruum.

321. Der er mange Dyr, saasom Korsfisk, der conservere fig meget vel, naar de ere tørrede, men det er forsigtigst at legge dem lidt i Ruum, før man tørre dem.

322. Angaaende Snækker, da maa man derav ingen sende, som har tabt sin Glands, sine naturlige Farver, eller er nogensteds ormstungen; Fra denne Regel maa man aldrig vige, med mindre Snækken er af en særdeles Skabning eller meget rar.

323. De fleste Snækker forsendes tomme, til den Ende legger man dem levende i kaagende Vand, da man siden let kand tage Fisken ud, uden at skade Skallen. Denne Anmærkning skeer av den Aarsag, at de Snækker ere gemeenlig i best Stand, som tages op av Vandet med Fisken i.

324.

324. Til Natur-Historiens Befordring ville det være nyttigt, at sende eendeel Snækker med Fisken i, som da maatte legges i Tasia eller Ruum.

325. Angaaende de saa kaldede Skru-Snækker, eller Turbiniti, da maa man see vel til at Mundingen er heel, og Spidsen vel conserveret.

326. Angaaende de Snækker som bestaae af to Dele, dem man ellers under eet Navn kalder Musler eller Muslinger, da maa man see vel til at faae baade det øverste og underste Skall av dem, og paa det de ey skal komme fra hinanden, maa man binde begge Skallene sammen med en Traad.

327. Den fornemste Opagt med Snækker er, at de blive vel indpakkede i Bom-Uld, Blaar, Uld eller andet saadant, og bruge ald mulig Forsigtighed med dem at de ikke brækkes paa Reysen enten den

F 3

skeer

skeer til Lands eller Vands, thi naar de ere komne til Lands blive de leverede til Foermændene for at bringe dem hen til deres bestemte Sted, ofte uden at Commis-
sionairerneaabne Kassérne først for at see
efter om de ere vel indpakkede eller ey.

328. Ofte aabnes de og paa Toldbo-
dene og bringes gandske i Uorden.

329. Ved Madreporer, som hos man-
ge gaae under Navn av uægte Koraller,
findes ofte Forandringer som ere meget
mærkværdige for Natur-Kiendere; man
maa da udvælge de Exemplarer, som ere
mest hele og best forsynede med Grene,
man maa og see deres Skabning efter, paa
det man kand sende av allehaande Arter,
og stedse tage dem, der ere mest hele.

330. Den fornemste Opagt med dem
er at indpakke dem saaledes, at de ikke
brækkes paa Veyen; dertil er det beste,
hvis det er store Stykker, at giøre dem vel
faste

faste i Kassen med Tvær-Træer av Træe,
som blive ombundne med Blaar, og røte
allene ved de stærkeste Dele paa Korallen;
Undertiden binder man dem fast med
Seylgarn eller Messing-Traad, som træk-
kes tvers igennem Kassen, og naar Madre-
porerne ere saaledes vel giorte faste, fylder
man Kassen med Klie, Sav-Spon, Bom-Uld
eller andre Materier, alt som Landet kand
skaffe til.

331. Jeg melder intet om andre bløde
Söe-Vexter, som man kalder Lithophyta,
Söe-Træer, Tang eller Söe-Græs, thi de
behöve mindre Omsorg, de der ere meget
kiælne, kand törras i en gammel Bog eller
forsendes i Papir ligesom Sommerfuglene.

IV. CAPITEL.

Om Flint, Stener, Mineralier, Balsom, Harpix, Gummi, Bergfett, og de ved Konsten forfærdigede Ting.

332. Sender man Harpix, Balsom og Gummi, maa man endelig foye dertil en Beskrivelse over de Planter, som de findes paa, og hvorledes man bruger dem i det Land, hvor de samles.

333. Man maa og, saa meget muligt, skrive hos Tiden og Maaden, som de samles paa.

334. Sender man Bergfett som findes i Jorden, Steenkull, Gagat, vil det være godt, at man anfører Steden, hvor de Materier findes, hvor dybt i Jorden, hvordan Jord-

Jord-Arten der omkring er beskaffen, &c.

335. Sender man Flinte-Stene, maa de have noget særdeles i deres Farve, Haardhed eller Giennemsigtighed; Angaaende adskillige andre flags Stene, da kand man sige, hvor de findes, og hvortil de bruges.

336. Ved Mineralierne maa man anføre, hvor Bergverket er, om det drives, hvordan det ligger, hvor dybt det er, om det er rigt, &c.

337. Angaaende de Ting som ere de Indføddes Hænders Gierning, da maa siges, hvorledes de arbeide det, hvad Værktøy de bruge, hvorledes og hvorav de giøre deres Farver, o. s. v.

338. Man maa aldrig stole paa andres Beretning, og intet udgive forvist, uden hvad man selv har seet.

Beslutning.

Hvorledes der skal omgades med Planter, Frøe og andre Naturalier, naar Söe-Reysen er avlagt.

339. Dem der overbringe eller forsende Planter, Frøe eller andre Naturalier, ville vi endnu eengang have erindrede, at den Umage de hidindtil have giort sig, oftest er forgieves av Mangel paa følgende smaa Omsorger:

340. Den fornemste er at adressere eller overlevere dem ved Ankomsten til omhyggelige Commissionairer, der snart og sikkert kand see dem henbragte, hvor de skal være.

341. Da det ofte hender sig, at de Personer, som Adressen er til, ere fraværende,

rende, saa maa man ikke lade det beroe ved een Adresse allene.

342. Den anden Omsorg er at sende samme Commissionairer fuldstændige Fortegnelser, der i det mindste komme ligesaa hastigen frem, som det avsendte, i sær naar det avsendte er Planter eller andre Sager, der ere vanskelige at conservere.

343. Disse Fortegnelser have foruden de oven anførte endnu den Nutte med sig, at man kand give Told-Betienterne og Foermændene de fornødne Angivelses-Sædler, uden hvilke Kasserne ofte anholdes,aabnes paa Toldstædene, oppakkes og ilde indpakkes igien, eller og sendes med saadanne Voiturer som ikke tiene dem.

344. De kand ogsaa tiene til at vise Commissionairerne, hvad Omhu der maa bæres for det avsendtes Conservation, fra Havnen av eller Losse-Steden til det endelige

delige Sted hvor det skal hen; en Omhu som er den fornødneste av alle, saasom det gemeenligent er paa den sidste Transport alting forderves.

345. Man kand, for Exempel, anbefale dem at lade alt det gaae til Søes eller til Vands op ad Floeder, som er skjort eller av svær Vægt, eller tager stort Rum, eller er af ringe Værdi der, hvor det sendes fra, eller som ikke let forderves, om det opholdes: Saasom Stener, Madreporer, store Sneakker, store udstoppede Dyr eller deres Beenrader, Infekter eller Dyr som sendes i Ruum eller Brændeviin, Olie-eller flydende Harpix-Sorter, &c.

346. Samme Försel kand man og recommandere for de Planter, som sendes med deres Jord, hvilke som oftest ikke kand laedes paa Heste, og endnu mindre paa Vogne, naar Reysen er lang, uden at staae Fare for at forderves.

347. Dog, hvis de ankom om Vinteren, og vare av den Natur, at de taaledede at omplantes, kunde man tage dem ud av Jorden, og sende dem med hastig Leylighed, enten alle paa eengang eller Pakkeviis vel indsvöbte i Mosse.

348. Man kand ogsaa anordne at Pakkerne blive oplöste, og at det der hastigen maa skikkes bort, saasom Fröe, hvorledes det end er indlagt, de Planter, som ligge indpakkede i Mosse &c. blive ufortøvet afsendte med de offentlige Reyse-Vogne.

349. Endelig, dersom Commissionairene ere duelige dertil, kunde man blot overlade til dem at skönne, hvad der med Succes kunde videre bortsikkes, og maatte fortiene det, saavelsom at eftersee og istandsætte Indpakningene, &c.

